

V »Narodnih igrah iz Bradine« (Bradina je na bosensko-hercegovski meji blizu Konjica) je J. Dopuda opisala, analizirala in klasificirala po svojem sistemu razvrščanja 20 plesov. Med njimi so razna kolanja v počasnem tempu na kako pesem, potem hitrejši plesi z raznimi koraki, dalje mimični plesi in končno figuralni plesi: 3 kolanja na pesmi, Staračko, Žuka, Lijepa Mara, Jelene, Čumurka, Nebesko, Dirlija, Šesterac, Osmerac, Radikal, Trojanac, Paun, Bibera in Okruglac. Ritem napeva kola »Lijepa Mara« je povsem podoben plesu »Lepa Anka« iz Bele krajine. Melodije in tekste k tem plesom je zapisal C. Rihtman. Zapisi vsebujejo 4 vokalna dvoglasja in 5 enoglasij ter 10 instrumentalnih primerov dvojníc, eno kolo pa je »nemo« (po udarcih korakov). V opombi je opisana intonacija dvojníc hercegovskega tipa »na lijevo ruku«, vendar pa bi bilo potrebno označiti uglasitev posebej levih in posebej desnih luknjic.

Nadrobneje je popisala J. Dopuda ples v orisu »Starobosansko kolo iz okolice Glamoča«, ki je lep primer razvojnega procesa plesa, kot ga poznamo doslej zlasti iz Makedonije, pri nas pa v metliškem kofu. Kolo izvajajo večinoma nemo. V začetku včasih zapoje dekleta, nato pristopijo fantje in kolo se razvija le še ob zvenčanju nakita in topotu nog. Dalje izvajajo samo fantje okoli 18 figur po pozivih »kolovodje«, končno se kolo razstavi v mešane pare, ki improvizirajo veliko število figur brez določenega reda v simultani poliritmiji do pestre razgibanosti in ekstatičnosti, ko mladi rod meri svoje jare sile.

Abdulah Skaljić razlaga pomen izraza »Telale« kot bosenski turcizem arabskega izvora. Telal je bil občinski oznanjevalec razglasov, prekupčevalec, izklicatelj dražb, starinar in posredovalec v eni osebi. Vse to je izvrševal sočasno kot organ oblasti in zasebnik. Glede na to je bil važna osebnost v podeželskem življenju. To dokumentirajo ljudske pesmi, pripovedke, kronike itd. Deloma je podobno, mnogo manjšo vlogo do nedavna igral v nekaterih krajih na Slovenskem občinski sluga.

V »Nekih narodnih običajih iz Lubova« je popisal A. Skaljić nakupovanje in posojanje živine, ženitovanja, kumovanje in pobratimstvo ter zakletve in vremenstvo.

Rade Uhlik je v »Ciganskih pričah i legendah u duhu i ruhu narodnih diralica« priobčil nekaj gradiva iz ciganskega pripovedništva z obsežnimi pojasnili. Zlasti važno je izvirno gradivo v ciganskem jeziku.

Zgolj gradivo obsega »Nekoliko društvenih igara sa područja Kupresa, Jajca i Gornje Rame« (Milica Obradović) in »Nekoliko priča iz okoline Sarajeva, Bugojna i Jajca« (Ljuba Simić).

Iz gornjega je razvidno, da Bilten presega obseg poročila o delu inštituta, kot bi ga pričakovali iz naziva publikacije. V njej dobimo lep vpogled v delo posameznih strokovnih sodelavcev. Težišče je sicer na objavljanju gradiva, vendar pa najdemo tehtne prispevke s področja folkloristike v razpravljanju o ljudski glasbi, plesih in običajih s sorazmerno malo znanega bogatega folklornega območja Bosne in Hercegovine.

Radoslav Hrovatin

Sigismund Herberstein, Moskovski zapiski. — Prevedel in z opombami opremil Ludovik Modest Golia. Založila Državna založba Slovenije. Ljubljana 1951, 8^o, str. 277.

Od znamenitega, za dolgo dobo edinega zanesljivega in kot nepristranski vir priznanega opisa ruskih razmer, ki ga je izdal naš vipavski rojak Ziga Herberstein leta 1549 pod naslovom *Rerum Moscoviticarum Commentarii* in od njegovega leta 1557 izšlega predelanega nemškega prevoda se je od številnih izdaj — ponajveč še iz 16. stoletja — rešilo v jugoslovanske knjižnice, kolikor je doslej znano, komaj devet primerkov. Zato je M. Golia opravil koristno in potrebno delo, da se je lotil ne ravno lahkega dela, da z novo izdajo razširi knjižnični fond Herbersteinove knjige, jo opremi s potrebnim znanstvenim aparatom ter jo poslovenjeno približa splošnosti, in to ne le tistim, ki ne morejo uporabljati originalnih izdaj, marveč tudi onim izobra-

žencem, ki jim v novih razmerah v marsikakem oziru dela težave nenavadna dikcija latinščine in nemščine 16. stoletja.

Od skupnih 277 strani knjige porabi prevajalec 94 strani, da nas seznanj z osebnostjo in življenjepisom Herbersteina, dalje za bibliografski pregled njegovih spisov, za opis Rusije v 16. stoletju, za opombe, stvarno kazalo ter za seznam virov in literature. K bibliografiji, ki bi ji kazalo priključiti že tako kratek seznam »virov in literature«, bi pripomnil, da se prevajalec po zgledu naših slovstvenih zgodovinarjev brez znanstvene potrebe fotografsko suženjsko drži zaporedja vrst v naslovih, namesto da bi besedilo smiselno razporedil. Tudi naj bi razrešil kratice v naslovih knjig; kvečjemu naj bi z oklepaji označil način okrajšave n. pr. ill(ustriss)mi namesto nam sodobnikom tujega in nepovednega illmi, ali D(omi)ni namesto Dni. Nekateri novejši raziskovalci pripisujejo mnogo važnosti t. i. tekstni kritiki. S primernim prirojevanjem se da z njo marsikaj dokazati. Tudi Golia jo je uporabil in se mu je v bibliografskem pregledu pokazalo »po besedilu sodeč«, da sem črpal svoje podatke o Herbersteinovem opisu Rusije iz Kaudersove novonemške izdaje iz leta 1926. Te izdaje pa do danes še nisem imel v rokah!

Pri biografskih podatkih je treba vsekakor popraviti na str. 188 in 195 izrečeno trditev, da se je Herberstein naučil slovenščine v vipavski šoli. Prvi povod za to zgrešeno in mnogo ponavljano mnenje je po Ilešiču (O pouku slovenskega jezika, str. 2, 116, 117) dalo nejasno izražanje v Kronosovem življenjepisu, ki sta ga potem Dimitz in Radies razumela tako, ko da se je H. v šoli (in ne za svojega bivanja na Vipavskem) naučil našega jezika. Pri Herbersteinu sta nasprotno mesto, kjer govori o šolanju in pripomba o priučitvi nemščine in slovenščine v pripovedovanju celó ločena med seboj. Sicer pa je znano, da so bile šole po trgih in mestih kvečjemu v začetku še nemške, v splošnem pa latinske in je zato Herberstein sam tožil o težavah, ki jih je imel z nemškim pisanjem.

Iz stvarnega kazala, s katerim je združeno tudi imensko in krajevno kazalo, izvemo šele tako mimogrede, da so opombe namenjene v prvi vrsti vzporednim tekstom raznih izdaj moskovskih Komentarjev (ki jih je za Moskovske zapiske krstil po prvem ruskem prevodu iz leta 1852). Sploh bi kazalo, da bi bil prireditelj vsaj v kratkem odstavku pojasnil, kako in po katerih izdajah si je zasnoval prevod, koliko je upošteval izvorno besedilo in kako je upošteval nemški tekst.

Glede tega poslednjega uganemo šele iz opombe 11, da je privzet kot dopolnilo k latinskemu. Pa tudi v tem imamo nedoslednosti. Na strani 18 n. pr. beremo, da je knezu Ivanu Vasiljeviču na smrtni postelji duhovnik izprašal vest, ker je imel vnuka v ječi. O tej »spovedi«¹ latinski Commentarii ne vedo nič, pač pa pravi nemški prevod: vnd die Geistliche jne der gwissen vermant, kar pa bi moral naš prevajalec po postavljenem načelu dejati zadaj v opombo. Prav tako ima na naslednji strani (19) iz nemške izdaje v tekstu (namesto v opombi), da je bil kazanski tatarski kan Mahmed Emin krščen. Na strani 33 beremo, da se je po smrti Ane Celjske poljski kralj Vladislav »poročil z neko staro ženo iz družine Pileckih, a z njo Poljaki niso bili zadovoljni, kmalu pa je umrla«; táko besedilo in te nadrobnosti pa najdemo le v nemški izdaji. Zato bi moralo to priti med opombe, prav tako kakor tudi (na str. 34) nekatere pripombe rodbinskega značaja o Kazimirjevem sinu Vladislavu, ki jih v latinski izdaji ni. Na str. 38 je — govoreč o veri — latinsko besedilo združil oziroma izpopolnil z nadrobnimi podatki iz nemškega, ne da bi to navedel v opombi. Isto je s stavkom na strani 40, da »noben duhovnik ne opravlja svojih določenih molitev, ne da bi imel pred seboj ikono; enako molijo tudi posvetnjaki«, ki ga ima samo nemška izdaja, ne da bi nas prevajalec na to opozoril.

Zdi se mi, da bi bilo zaradi preglednosti najbolj primerno, če bi nam dodatkov, ki so v Herbersteinovi nemški izdaji, ne bilo treba iskati šele zadaj v opombah, marveč bi nam jih prireditelj uvrstil kar v prevod latinske izdaje, a bi jih označil z drugačnim (recimo ležečim) tiskom. Ko govori na strani 134 o malikovanju nekih gekonov, je iz latinskega teksta izpustil tudi mitološko

zanimiv pristavek, da jih hranijo kot hišne penate, v opombi (123 a) pa je navedel zgolj suho ime jascuka in zmiya, ko bi nas neprimerno bolj zanimalo nadaljnje nadrobnejše nemško pojasnilo, ki pravi, da jim postavijo za jed mleko sredi stanovanja, medtem ko domači na klopek kleče opazujejo žival in če ta kakor gos jezno zapiha, jo v strahu molijo in časte. Ob tej priliki naj še opozorim, da je pri opombah 198 in 206 treba dostaviti, da je besedilo prevzeto iz Herbersteinove nemške izdaje.

Kar se tiče prevoda samega, mislim, da je Golia dobro pogodil, ko je predolge periode razbil v krajše stavke in s tem besedilo približal našemu okusu. To svobodno izražanje bo morda komu v spotiko, kadar diplomatsko resnemu Herbersteinu polaga v usta, da je vzel pot pod noge ali da je nagnal komu strah v kosti, po drugi strani bi pa n. pr. na strani 56 kazalo ohraniti namerno besedno igro z immaturus pri karakterizaciji mladega, v bitki pri Mohaču leta 1526 ubitega kralja Ludovika.

Pri prevajanju dela, ki nam v pre mnogih pogledih rabi kot vir, moramo biti skrajno previdni in pozorni na najrazličnejše možne uporabnike, ki bodo v njem iskali pojasnil za svojo stroko: politični, pravni in cerkveni zgodovinar, naravoslovec, jezikoslovec, mitolog, narodni gospodar, geograf in etnolog, pa še toliko drugih specialistov bo iskalo v Moskovskih zapiskih podatkov in dokazil za svoja raziskavanja. Ustavni zgodovinar n. pr. se bo takoj v posvetilu (in na strani 161) spotaknil ob »ogrsko-češkega« kralja. Državnopravno je to velika razlika v primeri z izvirnim besedilom »kralj Ogrske in Češke«. Spomnimo se le na hrup Madžarov pod staro Avstrijo, če bi se bil kdo zmotil in bi ne imenoval armade in skupnih uradov »c. in kr.«, marveč enostavno le unitaristično »cesarsko-kraljevo«.

Etnograf bo morda izpodbijal točnost prevoda, da je »slavenščina podobna ruščini in moskovščini«, če stoji v izvirniku »quae cum Ruthenica et Moscovitica eadem est«. Herberstein pravi, da govorijo slovanski jezik »Carinthi ad Dravum fluvium usque« (v nemški izdaji: Khärner vntzt an die Traa), v našem prevodu pa nedoločno »Korošci ob reki Dravi«. Prav tako ohlapna je trditev, da govorijo slovansko »Štajerci«, ko stoji v latinskem besedilu točneje »Stirii vero infra Gretzium«, dalje »ob Labi ostanki Vandalov«, kar se ne ujema s predlogo »Vandalorum reliquiae sparsim habitantes«. Ko H. pripoveduje, da Nemci kličejo Slovane za Vende, Vinde ali Vindiše, je Golia v prevodu izpustil pristavek promiscue (appellant); nemška izdaja prevaja to z »brez razlike« (on vnterschied). Tu je Golia v opombi (13) izkrivljeno podal dodatek iz nemške izdaje: »Zlasti pa hočemo poudariti, da je bila materinska govornica Makedoncev vedno slovanski jezik, ki ga tam imenujejo srbski.« Ali tega ne trdi Herberstein; ta pravi le, da mnogi drugi tako mislijo: Vil wöllen mit schriften darbringen.

Glede barvnih prilastkov ozemelj, oseb in narodnosti bi kazalo v opombi 20 navesti ves zadevni odstavek iz nemške izdaje, ki latinsko deloma pojasnjuje. V svojih podlistkih o Herbersteinovem popisu Rusije spisa Crvena Hrvatska (Etnolog X—XI) nisem navedel, ker v dnevnem časopisju pač nihče ne bo iskal znanstvene dokumentacije skladno s kitajskim pregovorom, da slonova okla ne rastejo v pasjem gobcu. Zato je tudi odveč, da Golia v omenjeni opombi navaja Zupaničev paskvil iz Slov. por., ki ne prispeva ničesar k vprašanju barvnih atributov in je bila ta zadeva obravnavana vrhu tega že pol-druge desetletje poprej.

Dr. Zupanič je objavil svoj spis v Etnologu leta 1939, medtem ko je o označevanju strani sveta z barvami pisal 15 let pred njim (leta 1926) H. Hirt v Geogr. Zeitschrift (XXXII, str. 430 sl.), še prej pa L. de Saussure v glasilu ženevskega geografskega društva Globe (63, 23 sl.); k vsemu temu je treba prišteti še pripombe o priliki Vasmerjeve študije o Irancih v »Archiv für slav. Philologie« (40, 1926, str. 153 sl.). Profesor Zupanič je torej ali zatajil ali spreledal eno kot drugo in tretjo razpravo. Njegov izdelek je derivat, ki za citiranje niti v pošteve ne pride, ko razen tega po štirih avtorjih zadeva ni več

Kolumbovo jajce in velja zanjo zopet kitajski pregovor: Ne razkrivaj starih resnic, saj vsi vemo, da zahaja sonce na zahodu.

Na str. 105 (in v op. 104) se govori o pokrivalu Čeremizank, ki je po nemškem tekstu bilo visoko in v obliki slikanega svetniškega obročnega diadema; da bi bil lepo rezljan, tega nisem našel. Ko se je Herberstein čudil zaradi višine (ne zaradi množine) pokrivala, ki jih mora ovirati v gozdu in grmovju, so mu odvrnili, da imajo jeleni še višje (ne: še mnogo več) na glavi (viel höhers auf dem Khopf). Prevod na str. 108, da imajo Tataři »upadle in ukrivljene oči«, je kaj nenavaden za latinski: *oculis intortis et concavis*. To bi se bolje reklo, da so imeli mežikajoče (zavite) in (po mongolsko) globoko udrte oči; za *audax* je drzen primernejši izraz ko junaški.

Cerkveni zgodovinar na strani 41 ne bo našel adekvatnega izraza za »lesene hišice« *eremitov-stolpnikov*, ki so imeli na visokih stebrih le tesne kočice (*domunculas angustas*). — Kazen je zadela tistega, ki je v postnem času užival meso: *qui in septuagesima carne usi fuerint*; ta omejitev pa je v prevodu (str. 46) izpadla. — Na strani 159 naletimo na zgodbo vraževernega krmarja, ki pa ni dejal, da ne bodo smeli pluti mimo svete pečine, če je ne bodo obdarovali, marveč da jo bodo težko obšli. Da se je ognil zasmehovanja, je staroverski mornar ponoči skrivaj skalo polil (ne, da je tam »nastavil«, *fudisse, nem. gegossen*) z maslom, pomešanim z ovseno moko.

Besedilo (str. 78), da v moskovski pokrajini »ni najti sladkih češenj in orehov, fujdeš pa dosti lešnikov« *ne ustreza predlogi*. Tam stoji, da razen lešnikov ni češenj in orehov (*avellanis tamen exceptis*), ne pa da jih je dosti. Da so zobri iztrebljeni, sem jaz omejil z »najbrž« *in »verjetno«*. Po divjih brezobzirnih pustošenjih bjalovjeških lovskih revirjev po dveh svetovnih vojnah pa je za trditve, da zobri tam še danes žive, sklicevanje na podatke iz leta 1869 (Fr. Erjavec, Domače in tuje živali v podobah, II) najmanj vsaj hudo deplasirano. Herberstein pripoveduje v dokaz zaostalosti šemaitijskega kmeta (str. 154), da ne orje z železnim plugom niti z ralom, marveč da si namesto tega napelje na njivo več kosov lesa, da ima takoj drugega pri roki, če se mu eden polomi. Tako krivenčasto »drevo« *so imeli tudi na Balkanu še do nedavnega*; slika takega oranja moremo dobiti v marsikaki etnografski publikaciji. Golja je zato v zmoti, če pravi, da ima orač s seboj več lesenih ral, ko Herberstein vprav nasprotno trdi, da drevo (*les: ligna, Holz*) jemljejo s seboj na polje namesto rala: *araturi ligna complura, quibus terram subigunt, loco que vomeris utuntur, secum portare solent*.

Ker sem pravkar pri vprašanju točnosti prevoda, naj navedem še nekatera mesta, pri katerih bi se mogli vprašati, da li se naša izdaja ujema z izvorno. Besedo princeps prevaja Golja s knez, vladar in kralj, na strani 5 pa pri turškem Sulejmanu s sultan; ta je vprav pri nas Slovincih udomačena, ni pa tako doma v latinščini in bi se zato pri prevodu bolje slovenil princeps za vladarja. Na strani 7 orig. besedilo »*divi Maximiliani imperatoris*« *ne nadomesti »prevzvišenega cesarja M.«*, marveč bi mogli reči kvečjemu »blagopokojnega«. Umrle rimske cesarje so prištevali med bogove, od tod se je ta naslov rešil tudi na srednjeveške rimske cesarje nemške narodnosti, kar nam potrjuje tudi Du Cange (*divus-imperator qui post mortem Deus habetur*).

Na strani 23 beremo, da je Moskvičan »napadel s konjenico tudi kazanski kanat z vodne strani«, izvirnik pa pravi »tam navali quam equestri exercitu erat aggressus«. Na strani 25 stoji, da »se je šele Ivan Vasiljevič imenoval Gospodarja vse Rusije in velikega kneza Vladimira itd. in se tako tudi podpisoval«, v izvirni latinski izdaji pa imamo le: *qui se appellabat*. Nasprotno pa na strani 27 prevod ne omenja brata Janeza hčere šepskega grofa Stefana, ki jo je snubil kralj Sigismund; tak podatek bi mogel kdaj koristiti pri kakih genealoških raziskavanjih.

Datis *fidejussoribus* sloveni Golja (str. 68) ne s poroki, marveč da so tatu proti varščini izpustili. Za *animalia suffocata*, katerih mesa niso smeli jesti, bo boljši izraz zadavljene kakor zadušene živali (str. 46). *Conventus* za hordo bo bolje pojasnjen s pojmom zbor; »skupnost« *se ne latini s conventus*

(str. 108). Če je Herberstein dobičkarskemu pristavu zagrozil, da ga ovadi knezu (str. 146), ga oni zaradi tega ni »oboževal«, marveč mu je le izkazoval nekoliko več časti (quodammodo veneraretur). Na strani 167 je pri pripovedovanju, da se zaradi globokega snega niso »upali umakniti«, ostalo v peresu bistveno pojasnilo, da se niso upali zaviti proč od javne poti: nec deflectere de via publica.

Za zemljepisca pa je zlasti važen Herbersteinov itinerar. Tu bi bilo dobro, če bi prevajalec dosledno dodajal današnji obliki kraja v oklepaju tudi še ime, kakor ga navaja Herberstein v svojih izdajah. Tega bi si želeli tudi jezikoslovec, ki bi mogel zasledovati razvojne inačice imena in vpliv (n. pr. poljski in ruski), ki so ga pri tem imele politične razmere. Ni jasno, zakaj celo pri imenih, ki se niso dala identificirati, navaja v prevodu drugo obliko, kakor jo ima (pri meni v naslednjem v oklepaju transkribirani) izvirnik: Doropecki (Doporoski), Nišani (Niša), Litoniško jezero (Lutinič), Osog (Osoga), Radoškoviče (Radohostje), Molodečno (Modoleš), Logojsk (Lohošak), Marcinkanci (Morošoj, Morošej oppidum), Krinke (Grinki), Uržedov (Ursendoff), Polanjec (Polonica), Prošovice (Prostvica), Krappitz (Crepitz), Oppeln (čemú rabi prevod nemško obliko, ko se glasi kraj po poljsko Opole, pri Herb. Opolia), Rožoš (Rostovuše), reki Lesna in Leva Lesna (pri H. Ošna et Bešna), Corše (Czernig), Derevne (Oberno), Kruša (Rešak), Olkjeniki (Volkonik), Merkine (Morec, Mereč oppidum), Oberglogau (Glogovia), Klobuh (Klobucko) itd. Wisternitz in Vuistrica bo pač Bistrica, pri dvomljivi Rešelvici (Rehelvici) pa je izpuščen dostavek ad fluvium Palamit. Vprašaj pri kraju Schadwien je pač odveč, saj je to vendar Schottwien pod Semmeringom.

Na strani 167 se navaja kot zadnja postaja pred Moskvo Solokokava (z vprašajem); latinski komentarji in H. nemški prevod pa poznata le kraj Šorna ob reki istega imena. Podobno navaja Golia na strani 168 neko imaginarno Bobro med Druckom in Borisovom, ko ima tam Herberstein Grodno. Na strani 178 izvemo od H., da so čenstohovsko podobo M. B. častili in k njej romali zlasti tudi Ukrajinci; to je dalo povod, da je po stvarnem kazalu (str. 255) mogoče domnevati, da Čenstohova ni na Poljskem, marveč v Ukrajini. (Podobnih netočnosti pa je v kazalu še več.)

Da končam s svojimi pripombami k pregledanemu prevodu, bi le še poudaril, da sem prispeval nekaj več nadržanosti zgolj zaradi tega, ker pri natisu 2500 izvodov za dolgo dobo ni pričakovati nove izdaje. Z mojim poročilom naj bi bil na diskrepanco opozorjen tudi tisti, ki ga zanimajo specialna vprašanja in bi jih hotel reševati po tem prevodu in ne po izvirni izdaji. Mnogi tistih pa, ki se želijo po Herbersteinu seznaniti z Rusijo 16. stoletja, bo prevod dobrodošel, saj je v splošnem točen in se gladko bere; knjiga je lepo opremljena, tiskana na dobrem papirju, nima tiskovnih napak (med te bi štel le na strani 34 lapsus, da je bil Joahim brandenburški veliki, namesto volilni knez), dobre so vse reprodukcije in kar razkošni barvni klišeji.

Josip Mal

Jaap Kunst, Kulturhistorische Beziehungen zwischen dem Balkan und Indonesien. Koninklijk Instituut voor de Tropen Mededeling No. CIII, Afdeling Culturele en Physische Anthropologie No. 46. Veröffentlichung des Königlichen Tropen Instituts, Amsterdam 1953. 32 str. (Studija je posvečena pokojnemu jugoslovanskemu muzikologu dr. Ernestu Diamantu.)

Prikaz jugoslovanske folklorne na festivalu IFMC v Opatiji leta 1951, povezan z mednarodno konferenco, je izredno povečal zanimanje za duhovni izraz našega ljudstva. Prav posebno se je poglubil v študij naših ljudskih prvin nizozemski muzikolog dr. Jaap Kunst, znan zlasti po svojih razpravah o indonezijski glasbi. V ta namen je izpopolnil svoje znanje tudi s posebnim obiskom naših folkloristov in etnografskih ustanov leta 1952.

Plod tega študija je zgoraj navedena etnološka razprava, ki primerjalno obravnava indonezijsko in balkansko folkloro deloma tudi z nekaterimi dru-